

فصلنامه بین المللی قانون یار

License Number: 78864 Article Cod:Y6SH22A126445 ISSN-P: 2538-3701

بررسی جرم کلاه برداری رایانه‌ای در نظام حقوقی ایران و انگلستان

(تاریخ دریافت ۱۴۰۱/۰۳/۱۵، تاریخ تصویب ۱۴۰۱/۰۶/۱۸)

علی براتی

دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد حقوق جزاء و جرم شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد میبد

چکیده

کلاه برداری از جمله جرایمی است که پیگیری و کشف آن چالش‌ها و دشواری‌های بسیار زیادی دارد. در این جرم مجرین با استفاده از ایده‌های خلاقانه و همچنین استفاده از تکنولوژی روز دنیا اقدام به فریب دادن قربانیان خود نموده و باعث تحمیل نمودن خسارات مالی بسیار زیادی به شهروندان می‌گردند. از این نهاد‌های قانون گذاری و همچنین سازمان‌های دولتی در اکثر کشورهای جهان در صدد مقابله و پیشگیری از این مقوله ناهنجاری اجتماعی برآمدند. انگلستان یکی از کشور های پیشرو در زمینه پیگیری و پیشگیری جرم کلاه برداری بوده و با اصلاح و به روز نمودن مداوم قانون مقابله با کلاهبرداری و همچنین با تاسیس سازمان مقابله با کلاه برداری توانسته است نتایج بسیار خوبی را دریافت نماید.

واژگان کلیدی: کلاه برداری رایانه‌ای، سرقت اینترنتی، پلیس فتا، فیشینگ، جرایم رایانه‌ای،

سرقت اینترنتی، پایانه‌های فروشگاهی مجازی

مقدمه

فناوری اطلاعات نقش بسیار مهمی در زندگی بشری ایفاء نموده و باعث تغییرات و دگرگونی‌های بسیاری در زندگی روزمره انسان‌ها شده است. در جهان امروز شاهد این موضوع هستیم که اکثر فعالیتهای انسان به طور مستقیم یا غیر مستقیم به رایانه‌ها و شبکه اینترنت مرتبط بوده و این موضوع باعث گردید تا استفاده از ابزارهای رایانه‌ای با رشد قابل توجهی روبه رو گردد. از طرفی دیگر به دلیل این افزایش روز افزون استفاده از ابزارهای رایانه‌ای ناهنجاری‌های جدیدی تحت عنوان جرایم رایانه‌ای در جامعه پدید آمده است که در نتیجه سوء استفاده از این ابزارهای نوظهور می‌باشد. حقوقدانان از بدو ظهور جرایم رایانه‌ای سعی بسیاری در تعریف اینگونه از جرایم نموده اند اما ارتباط بین جرایم اقتصادی و جرایم سایبری باعث شده است تا در تعریف دقیقی از جرایم سایبری چالش‌های بسیاری ایجاد شود و عملاً تعریف جرایم سایبری به امری دشوار تبدیل گردد. از آنجایی که رایانه‌ها نقش بسیار مهمی در امور مالی، بانکی، حسابداری و تجارت ایفاء می‌کنند و عملاً تمامی این امور به وسیله رایانه‌ها انجام می‌پذیرد، اکثر جرایم علیه اموال همچون تقلب و کلاهبرداری به وسیله رایانه‌ها و شبکه اینترنت ارتکاب می‌یابد و به دلیل همپوشانی اینگونه از جرایم اقتصادی با جرایمی که به وسیله رایانه‌ها ارتکاب می‌یابند تمایز و تفاوت قائل شدن بین اینگونه از جرایم عملاً پیچیده و غیر قابل انجام می‌باشد. (قاجارقونلو، مقدمه حقوق سایبر). کلاهبرداری رایانه‌ای یکی از جرایمی است که در نتیجه سوء استفاده از رایانه‌ها ارتکاب یافته و به دلیل بروز رفتارهای مجرمانه جدید باعث به وجود آمدن چالش‌های فراوانی در علم حقوق شده و عملاً نمی‌توان با قوانین گذشته به این جرم رسیدگی نمود. رایانه‌ها از دو جهت در ارتکاب جرم کلاهبرداری دخیل هستند. نخست استفاده از رایانه‌ها در جهت ارتکاب به کلاهبرداری سنتی می‌باشد. در این نوع از ارتکاب به جرم توسط رایانه‌ها، عملاً رایانه به عنوان وسیله‌ای در جهت انجام مانور متقلبانه و فریب قربانی استفاده می‌گردد. دوم استفاده از رایانه‌ها در جهت ارتکاب به کلاهبرداری رایانه‌ای می‌باشد. در این نوع بر خلاف جرم کلاهبرداری سنتی که دسترسی به قربانی، فریب او و اخذ مال با رضایت از وی لازم است، بدون حضور یا دسترسی قربانی و همچنین عدم نیاز به رضایت وی در اخذ مال جرم ارتکاب می‌یابد. این جرم از اولین جرایمی است که نظام‌های حقوقی کشورهای جهان در صدد جرم انگاری آن برآمدند. (خرم آبادی، ۱۳۸۶) کلاهبرداری رایانه‌ای که پیشتر با عنوان کلاهبرداری کامپیوتری در ماده ۶۷ قانون تجارت الکترونیکی مورد توجه قرار گرفته بود در زمان تصویب دیر هنگام قانون جرایم رایانه‌ای در سال ۱۳۸۸ با عنوان سرقت و کلاهبرداری

مرتبط با رایانه با تغییرات و دگرگونی‌هایی در عناصر مادی و معنوی و همین‌طور میزان مجازات مرتکبین به تصویب رسید. (رستمی، ۱۳۹۸) در ماده ۱۳ این قانون بیان شده است که "هر کس به طور غیر مجاز از سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی با ارتکاب اعمالی از قبیل وارد کردن، تغییر، محو، ایجاد یا متوقف کردن داده‌ها یا مختل کردن سامانه وجه یا مال یا منفعت یا خدمات یا امتیازات مالی برای خود یا دیگری تحصیل کند علاوه بر رد مال به صاحب آن، به حبس از یک تا پنج سال یا جزای نقدی از بیست میلیون تا یکصد میلیون ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد."

ماده ۱۳ قانون جرایم رایانه‌ای که اکنون با الحاق آن به بخش پنجم قانون مجازات اسلامی تحت عنوان ماده ۷۴۱ شناخته می‌شود به نوعی کلاهبرداری کامپیوتری ماده ۶۷ قانون تجارت الکترونیکی را نسخ نموده است. اولین تفاوتی که کلاهبرداری مرتبط با رایانه موضوع ماده ۷۴۱ با کلاهبرداری کامپیوتری موضوع ماده ۶۷ قانون تجارت الکترونیکی دارد در رابطه شمولیت این جرم است. در ماده ۶۷ قانون تجارت الکترونیکی، کلاهبرداری کامپیوتری صرفاً در رابطه با ارتکاب جرم در رابطه با بستر مبادلات الکترونیکی جرم انگاری شده ولی در ماده ۷۴۱ ق.م.ا این موضوع حذف و در کلاهبرداری مرتبط با رایانه این محدودیت حذف گردیده است. دومین تفاوت در رابطه با حذف عبارت فریب قربانی به وسیله ابزارهای رایانه‌ای است که البته با حذف این عبارت عملاً اکثر کلاهبرداری‌هایی که سامانه‌های رایانه‌ای نقش پر رنگی در وقوع و ارتکاب جرم دارد دیگر توسط ماده ۷۴۱ ق.م.ا قابل بررسی نخواهد بود و این موضوع چالش‌هایی را در رابطه با رویه‌های قضایی و همچنین صلاحیت رسیدگی نهادهای قضایی و انتظامی با خود به همراه دارد. در این مقاله سعی شده است تا با بررسی قوانین جزایی ایران و انگلستان در رابطه با جرم کلاهبرداری سنتی و رایانه‌ای و همچنین با مطالعه پژوهش‌ها و اقدامات انجام شده در این حوزه نقاط ضعف و قوت قوانین کشور مشخص و همچنین راه کارهای مناسب تر و با کارایی بیشتر در جهت مقابله و پیشگیری از کلاهبرداری رایانه‌ای ارائه گردد.

بخش اول: بررسی و شناخت کلاهبرداری

بند اول: تعریف کلاهبرداری سنتی

"کلاهبرداری عبارت است از بردن مال دیگری از طریق توسل توأم با سوء نیت به وسایل یا عملیات متقلبانه" (میرمحمد صادقی، ۱۴۰۰). کلاهبرداری یکی از ناهنجاری‌های اجتماعی است که اکثر کشورهای جهان به آن مبتلا می‌باشند. از آنجاییکه در این جرم اعتماد قربانیان از طریق فریب و اغفال آنها هدف قرار می‌گیرد و عملاً کلاهبردار برای ارتکاب جرم باید اعتماد قربانی بدست بیاورد، معمولاً

افراد دارای هوش بسیار بالا مرتکب آن می‌شوند و این موضوع باعث گردیده تا ارائه دلیل و انتساب جرم به مرتکبین کلاه‌برداری به امری سخت و دشوار تبدیل گردد. (قیاسی، نیک نسب، ۱۳۹۳) در این جرم توسل به وسایل متقلبانه یک عنوان کلی می‌باشد. زیرا هدف اصلی در کلاه‌برداری مجاب نمودن و فریب قربانی بوده و کلاه‌بردار از هر وسیله‌ای به جهت رسیدن به این هدف استفاده می‌نماید. به طور ساده تر اگر بخواهیم در مورد وسایل متقلبانه مورد استفاده کلاه‌بردار تعریفی را مشخص نماییم می‌توانیم بگوییم که هر وسیله‌ای که در جهت اغفال قربانی و مجاب نمودن او برای دریافت مال استفاده می‌شود در گروه وسایل متقلبانه قرار می‌گیرد. از کلاه‌برداری به عنوان یک جرم مرکب یاد می‌شود. جرم مرکب جرمی است که برای تحقق آن باید افعال مادی گوناگون و گاه بسیار پیچیده در کنار هم توسط مرتکب انجام شوند. مهمترین شرط جرایم مرکب در این است که تمامی افعال مادی ارتکاب یافته توسط مرتکب باید همگی به دنبال تحقق یک هدف انجام شوند. (امینی، رهدار پور، چنگایی، ۱۳۹۱)

بند دوم: تعریف کلاه‌برداری رایانه‌ای

بروز موج استقبال از کاربردهای فناوری اطلاعات همچون بانکداری الکترونیکی یا تجارت الکترونیکی باعث گردید تا بزه‌کاران نیز رفته رفته به حوزه مالی در فناوری اطلاعات توجه بیشتری نموده و عملاً این موضوع باعث گردید اولاً برخی جرایم همچون کلاه‌برداری که پیشتر به صورت سنتی ارتکاب می‌یافتند با استفاده از رایانه‌ها و فضای اینترنتی با سهولت بیشتری انجام شوند و ثانیاً به دلیل ماهیت فضای مجازی رفتارهای مجرمانه جدیدی به وجود آیند که دیگر با قوانین موجود نمی‌توان به آنها رسیدگی نمود. یکی از جرایمی که در نتیجه این رفتارهای جدید ظهور نمود نوع جدیدی از جرم کلاه‌برداری با نام کلاه‌برداری رایانه‌ای است. رایانه‌ها و به بیان موسع‌تر فضای مجازی از دو منظر در ارتکاب جرم کلاه‌برداری دخیل هستند. نخست از رایانه‌ها به عنوان یک ابزار در جهت انجام عملیات متقلبانه و فریب قربانی استفاده می‌شود. به طور مثال در یکی از پرونده‌های جنجالی دادگستری خراسان رضوی در سال ۱۳۹۷ تحت عنوان «سلطان جعل مدارک تحصیلی»^۱ کلاه‌بردار با ایجاد سایت به زبان انگلیسی با عناوین دانشگاه‌های غیر واقعی همچون دانشگاه می‌کی موتو ژاپن اقدام به

۱ سهامی، فاطمه، خبرگزاری فارس، فروش مدرک دکترای در یک موسسه تبلیغاتی / مراسم اعطای مدرک در مرکز

همایش‌های صدا و سیما، برج خلیفه و کاخ سن پترزبورگ، ۱۳۹۷/۱۲/۱۷

صدور گواهینامه‌های جعلی مقطع دکتری می‌نمود و هریک از آنها را به قیمت‌های بالایی به قربانیان خود می‌فروخت و زمانی که قربانیان اقدام به اخذ استعلام می‌نمودند عملاً به یک سایت جعلی ارجاع داده می‌شدند.

دومین نوع از کلاهبرداری که تحت عنوان کلاهبرداری رایانه‌ای شناخته می‌شود مربوط به رفتارهای مجرمانه جدیدی است که تا قبل از ورود رایانه‌ها به جامعه وجود نداشته و به واسطه استفاده کاربران از رایانه‌ها و فضای مجازی ایجاد شده است. در این نوع از رفتارهای مجرمانه به دلایل زیر دیگر قوانین موجود در کلاهبرداری کارایی نداشته و عملاً خلع قانونی موجب تضییع حقوق بسیاری از مالباختگان گردید. اولاً در کلاهبرداری رایانه‌ای بر خلاف کلاهبرداری سنتی، کلاهبردار نیازی به دسترسی به قربانی نداشته و تنها دسترسی به سامانه‌های رایانه‌ای قربانی برای ارتکاب جرم کافی می‌باشد. ثانیاً در کلاهبرداری رایانه‌ای قربانی فریب نخورده بلکه سامانه‌های رایانه‌ای قربانی مورد حمله قرار می‌گیرد و این موضوع با توجه به اینکه اصلی‌ترین شرط کلاهبرداری یعنی فریب قربانی متزلزل می‌گردد دیگر قوانین گذشته در رابطه با این جرم از کارایی لازم برخوردار نیستند.

بخش دوم: کلاهبرداری در نظام‌های حقوقی ایران و انگلستان

بند اول: کلاهبرداری در نظام حقوقی ایران

نظام حقوقی ایران در رابطه با کلاهبرداری و انواع آن در سه مرحله و در سه قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری (۱۳۶۹)، قانون تجارت الکترونیکی (۱۳۸۲) و قانون جرایم رایانه‌ای (۱۳۸۸) به مبحث جرم انگاری جرم کلاهبرداری و انواع آن پرداخته است. در ادامه به تشریح هر یک از قوانین فوق الذکر می‌پردازیم.

الف) ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری

"ماده ۱: هر کس از راه حيله و تقلب مردم را به وجود شرکتها یا تجارتخانه‌های یا کارخانه‌ها یا موسسات موهوم یا به داشتن اموال و اختیارات واهی فریب دهد یا به امور غیرواقعی امیدوار نماید یا از حوادث و پیش آمدهای غیرواقعی بترساند و یا اسم و یا عنوان مجعول اختیار کند و به یکی از وسایل مذکور و یا وسایل تقلبی دیگر وجوه و یا اموال یا اسناد یا حوالجات یا قبوض یا مفاصا حساب و امثال آنها تحصیل کرده و از این راه مال دیگری را ببرد کلاهبردار محسوب و علاوه بر رد اصل مال به صاحبش، به حبس از یک تا ۷ سال و پرداخت جزای نقدی معادل مالی که اخذ کرده است محکوم می‌شود." در حال حاضر عنصر قانونی جرم کلاهبرداری (سنتی) ماده یک قانون تشدید مجازات

مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری می‌باشد. این ماده قانونی بر خلاف سایر قوانین همچون ماده ۱۹۷ قانون مجازات که در رابطه با جرم سرقت به صورت صریح بیان نموده «سرقت عبارت است از ربودن مال دیگری به صورت پنهانی» تعریف مشخصی از جرم کلاهبرداری بیان ننموده و صرفاً با بیان ذکر مصادیقی از جرم کلاهبرداری اقدام به جرم انگاری کلاهبرداری نموده است. (میر محمد صادقی، ۱۳۹۰) با توجه به مصادیقی که در ماده یک قانون تشدید مجازات بیان شده است می‌توانیم در جهت تفسیر و تعریف جرم کلاهبرداری بیان کنیم که "کلاهبرداری عبارت است از ربودن مال قربانی به وسیله عملیات متقلبانه که در اثر استفاده از ابزارها با روش متقلبانه توأم با سوء نیست" (میر محمد صادقی، ۱۳۹۰)

ب) ماده ۶۷ قانون تجارت الکترونیکی، کلاهبرداری کامپیوتری

"هر کس در بستر مبادلات الکترونیکی، با سوء استفاده و یا استفاده غیر مجاز از «داده‌پیام»ها، برنامه‌ها و سیستم‌های رایانه‌ای و وسائل ارتباط از راه دور و ارتکاب افعالی نظیر ورود، محو، توقف «داده‌پیام»، مداخله در عملکرد برنامه یا سیستم رایانه‌ای و غیره دیگران را بفریبد و یا سبب گمراهی سیستم‌های پردازش خودکار و نظائر آن شود و از این طریق برای خود یا دیگری وجوه، اموال یا امتیازات مالی تحصیل کند و اموال دیگران را ببرد مجرم محسوب و علاوه بر رد مال به صاحبان اموال به حبس از یک تا سه سال و پرداخت جزای نقدی معادل مال مایخوذه محکوم می‌شود.

تبصره- شروع به این جرم نیز جرم محسوب و مجازات آن حداقل مجازات مقرر در این ماده می‌باشد."

دهه ۸۰ را می‌توان به عنوان نقطه عطف و آغاز شکل‌گیری فضای سایبر در ایران دانست. در این دهه دسترسی به شبکه اینترنت برای کاربران خانگی و سازمانی امکان‌پذیر گردیده و همچنین ابزارهای جدیدی همچون پایانه‌های فروش، دستگاه‌های خودپرداز، فروشگاه‌های اینترنتی در دو حوزه بانکداری و تجارت الکترونیکی در اختیار مشتریان بانک‌ها و کسب و کارها قرار گرفت. در این دهه روش‌های جدیدی از داد و ستد همچون فروش اینترنتی، فروش تلفنی و ... نیز در جامعه رواج یافت. به همین دلیل لزوم ایجاد یک زیر ساخت حقوقی مناسب در زمینه تجارت الکترونیکی در کشور به شدت احساس می‌گردید. با توجه به همین شرایط جدید، قانون تجارت الکترونیکی به منظور ایجاد

۱ عبارت ابزارهای متقلبانه یک عنوان کلی بوده و می‌توان بیان نمود هر ابزاری که به صورت متقلبانه در راستای هدف مرتکب یعنی ربودن استفاده گردد به عنوان ابزارها یا وسایل متقلبانه شناخته خواهد شد.

یک ساختار و زیر ساخت حقوقی مناسب در حوزه فضای مجازی با توجه به مواردی همچون: ادله الکترونیکی، حمایت از مصرف کنندگان در بستر فضای تجارت الکترونیکی (مجازی)، حمایت از علائم تجاری، جرم انگاری جرم نوظهور کلاهبرداری و جعل کامپیوتری و همچنین نقض حقوق اسرار تجاری در فضای مجازی در سال ۱۳۸۲ توسط نهاد قانون گذاری ایران تصویب گردید. ماده ۶۷ قانون تجارت الکترونیکی با اقتباس از ماده ۸ کنوانسیون جرایم سایبر و همچنین ماده ۱ قانون تشدید مجازات به جرم انگاری کلاهبرداری جدیدی تحت عنوان کلاهبرداری رایانه‌ای پرداخته است. در این ماده شاهد این موضوع هستیم که فریب قربانی همچون کلاهبرداری سنتی ماده یک قانون تشدید مجازات به عنوان یکی از ارکان تشکیل دهنده جرم شناخته شده است. (السان، مصطفی، ۱۳۹۸)

یکی از مهمترین ویژگی‌های این ماده قانونی شمولیت آن می‌باشد. به طوری که با قید عبارت هر کس در بستر معاملات از راه دور ۱ جرم انگاری کلاهبرداری رایانه‌ای صرفاً در بستر معاملات از راه دور بوده و عملاً در سایر مصادیق همچون اختلال در اسناد مالی شرکت‌ها و کسب منافع از این طریق را نمی‌توان با استفاده از این ماده قانون رسیدگی نمود. کلاهبرداری به وسیله اختلال در اسناد مالی شرکت‌ها روشی است که مرتکب با دستکاری داده‌های حسابداری سازمان یا یک شرکت خود را بدون داشتن حق و همچنین به صورت غیر مجاز بستانکار یا بدهکاری خویش را حذف می‌نماید. و از آنجایی که ماده ۶۷ قانون تجارت الکترونیکی صرفاً در بستر مبادلات از راه دور قابلیت رسیدگی دارد و عملاً این ماده قابلیت رسیدگی به این روش مجرمانه از کلاهبرداری رایانه‌ای را ندارد.

ج) ماده ۷۴۱ قانون مجازات اسلامی، کلاهبرداری مرتبط با رایانه

"هر کس به طور غیرمجاز از سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی با ارتکاب اعمالی از قبیل وارد کردن، تغییر، محو، ایجاد یا متوقف کردن داده‌ها یا مختل کردن سامانه، وجه یا مال یا منفعت یا خدمات یا امتیازات مالی برای خود یا دیگری تحصیل کند علاوه بر رد مال به صاحب آن به حبس از یک تا پنج سال یا جزای نقدی از بیست میلیون (۲۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال تا یکصد میلیون (۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد."

۱ معامله از راه دور به نوعی از عقد بیع گفته می‌شود که شامل مبادله داده‌های الکترونیکی، بازار الکترونیکی و بیع از طریق شبکه اینترنت باشد. خرید از فروشگاه‌های اینترنتی یکی از انواع معامله از راه دور می‌باشد. برای مطالعه بیشتر به مقاله: (مقدم، علی و الماسی. نجاد علی و اخلاقی. بهروز (۱۳۹۶) «حقوق و تکالیف متعاملین در بیع الکترونیکی»، فصلنامه تحقیقات حقوق بین الملل) رجوع شود.

ماده ۷۴۱ قانون مجازات اسلامی با عنوان کلاهبرداری مرتبط با رایانه در حال حاضر به عنوان عنصر قانونی جرم کلاهبرداری رایانه‌ای شناخته شده و همچنین به صورت ضمنی کلاهبرداری کامپیوتری موضوع ماده ۶۷ قانون تجارت الکترونیکی را به صورت نسخ نموده است. کلاهبرداری مرتبط با رایانه از جهات بسیاری با کلاهبرداری کامپیوتری که پیش‌تر به عنوان عنصر قانونی کلاهبرداری رایانه‌ای شناخته می‌شد با تغییرات بسیار زیادی همراه گردید. اولین تغییری که باعث دگرگونی بسیار زیادی در جرم کلاهبرداری رایانه‌ای گردید، موسع‌تر شدن دامنه شمولیت جرم کلاهبرداری رایانه‌ای است. به طوری که تا قبل از تصویب این ماده کلاهبرداری رایانه‌ای صرفاً در بستر مبادلات الکترونیکی جرم شناخته می‌شد اما با حذف این عبارت از ماده ۷۴۱ قانون مجازات اسلامی دامنه کاربرد این ماده بسیار فراتر از قبل گردید. دومین تغییر مربوط به حذف فریب قربانی به عنوان یکی از ارکان جرم است. مطابق ماده ۶۷ قانون تجارت الکترونیکی اگر مرتکب به وسیله داده‌ها یا سامانه‌های رایانه‌ای قربانی را فریب می‌داد مشمول جرم کلاهبرداری رایانه‌ای می‌گردید اما با تصویب کلاهبرداری مرتبط با رایانه موضوع ماده ۷۴۱ قانون مجازات اسلامی دیگر فریب قربانی از ارکان جرم کلاهبرداری رایانه‌ای حذف گردید.

بند دوم: کلاهبرداری در نظام حقوقی انگلستان

نظام حقوقی کشور انگلستان جرم کلاهبرداری را در قانون سرقت (مصوب ۱۹۶۸) با عنوان کلاهبرداری و باج خواهی جرم انگاری نموده است. در این قانون به مواردی همچون بدست آوردن اموال یا خدمات یا امتیازات مالی به وسیله فریب و همچنین دست بردن در اسناد مالی و حسابداری در جهت کسب منفعت یا ضرر رساندن به دیگری اشاره شده است. البته در سال ۲۰۰۶ قانون تقلب انگلستان به صورت مفصل‌تر به این جرم (کلاهبرداری) رسیدگی و برای آن مقررات تکمیل‌تری را وضع نموده است.

الف) قانون سرقت انگلستان مصوب ۱۹۶۸^۱

۱. بخش ۱۵، کسب مال به وسیله فریب (کلاهبرداری)

بخش ۱۵ قانون سرقت انگلستان در رابطه با تعریف جرم تقلب (کلاهبرداری) بیان می‌دارد: «هر شخصی با هر فریبی مالی را که متعلق به دیگری است به صورت غیر صادقانه بدست آورد و قصد

^۱ Theft act ۱۹۶۸

محرم کردن دایمی مالک از مال را داشته باشد...». به نظر می‌رسد نهاد قانون‌گذاری انگلستان با قید عبارت "هر فریبی" سعی دارد تا این ماده تمامی مواردی که می‌تواند موجب گمراهی یا اغفال قربانیان کلاهبرداری را فراهم سازد شامل شود.

عبارت دیگری که در بخش ۱۵ قانون انگلستان به عنوان یکی از ارکان جرم فریب (کلاهبرداری) به آن اشاره شده است، عبارت "بدست آوردن غیرصادقانه" می‌باشد. منظور از غیر صادقانه به این معنی است که مرتکب بدون داشتن حق یا عمل مشروعی همچون خریداری مال، و صرفاً در نتیجه اغفال قربانی آن را بدست آورده است. بند ۲ قانون سرقت انگلستان برخلاف ماده ۱ قانون تشدید مجازات ایران که تحقق جرم کلاهبرداری را مقید به نتیجه کسب مال و خارج شدن مالکیت از قربانی می‌داند، تصرف یا تسلط در مال یا اموال قربانی توسط مرتکب را به منزله ارتکاب جرم دانسته است. برای مثال می‌توان گفت شخصی که بواسطه فریب، اقدام به تصرف ملکی تحت مالکیت قربانی نموده ولی مالکیت ملک هنوز در ید قربانی باشد، هرچند مالکیت ملک در ید قربانی است اما به دلیل تسلط کلاهبردار بر مال قربانی، جرم تحقق یافته است. به نظر می‌رسد که این قسمت از بخش ۱۵ قانون سرقت سعی دارد تا حد امکان جلوی هرگونه تضییع حقوق از قربانیان کلاهبرداری گرفته شود.

بند ۴ بخش ۱۵ قانون سرقت انگلستان به تعریف فریب پرداخته و فریب را اینگونه تعریف می‌کند: "از نظر اهداف این بخش "فریب" به معنای هرگونه فریب (اعم از عمدی یا بی‌پروا) با کلمات یا رفتارهای واقعی یا قانونی است. از جمله فریب در مورد نیت شخصی که از فریب استفاده می‌کند یا هر شخص دیگری". همانطور که گفته شد نهاد قانون‌گذاری انگلستان با استفاده از عبارت هر فریبی این هدف را دنبال می‌کند که تا حد ممکن این بخش ابعاد گسترده‌ای از انواع کلاهبرداری را شامل شود. البته قید عبارت "فریب به وسیله کلمات یا رفتارهای واقعی یا قانونی" نیز می‌توان به همه شمول بودن این بخش پی برد. یکی از مصادیق کلاهبرداری به وسیله رفتار و گفتار، کلاهبرداری عاشقانه ۱ است.

۲. بخش ۱۶، تقلب در کسب امتیازات

۱ کلاهبرداری عاشقانه نوعی از فریب است که در آن کلاهبردار با رفتارهای عاطفی و عاشقانه تلاش می‌کند تا به قربانی احساس و عاطفه خود را ثابت نموده و پس از آن به وسیله رابطه عاطفی شکل گرفته از قربانی درخواست پول می‌نماید. قربانی نیز به دلیل همین اثبات ابراز علاقه پول درخواست شده از سوی کلاهبردار را پرداخت می‌نماید. در این روش کلاه-بردار با عناوینی همچون دریافت وجه به صورت قرض یا دریافت وجه به دلیل مشکلاتی نظیر تصادف یا ... از قربانی اقدام به دریافت وجه می‌نماید.

در نظام حقوقی ایران کلاهبرداری جرمی است که با بردن مال قربانی به وسیله مانور متقلبانه ارتکاب می‌یابد، اما در نظام حقوقی انگلستان علاوه بر ربودن اموال به وسیله تقلب، برای کسب امتیازات با تقلب نیز مجازات تعیین شده و جرم انگاری گردیده است. امتیازات جمع واژه امتیاز می‌باشد. به صورت عادی امتیازات همانند اموال از ارزش مادی بالقوه برخوردار نبوده ولی می‌تواند بسته به شرایط خاصی دارای منافع مادی برای دارنده آن باشد. به طور مثال امتیاز دریافت مستمری یکی از انواع مصادیق امتیازات دارای منافع مادی است. بخش ۱۶ قانون سرقت انگلستان (مصوب ۱۹۶۸) در تعریف این نوع از کلاهبرداری بیان می‌دارد: "هر شخصی به وسیله هر نوع فریبی و به طور صادقانه برای خود یا دیگری منافع مالی بدست آورد..." مصداق بارز این بخش از قانون سرقت انگلستان کسب مستمری حقوق به وسیله تقلب است. در ایران به این دلیل که فرزندان اناث و مجرد مستمری بگیران فوت شده می‌توانند از حقوق مستمری بگیر تا زمان تجرد استفاده نمایند این نوع از تقلب به وفور یافت می‌گردد و فرزندان مستمری بگیران با ثبت طلاق صوری و مراجعه به سازمان تأمین اجتماعی اقدام به اخذ مستمری پدر خود می‌نمایند.

نتیجه گیری

مقوله کلاهبرداری به وسیله ایده‌های به وجود آمده در ذهن مجرمین انجام می‌پذیرد و از آنجایی که ذهن آدمی مدام در حال پیشرفت بوده و خلاقیت آن تمامی نداشته و عملاً با یک قانون خاص نمی‌توان با این پدیده اجتماعی مقابله نمود. در ایران قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری به عنوان نهاد قانونی و بازدارنده جرم کلاهبرداری شناخته می‌شود. اما این قانون از زمان تصویب تا کنون تغییر نداشته و این موضوع باعث شده است در مقابل جرایم کلاهبرداری که به وسیله ایده‌های جدید به وقوع می‌پیوندد عملاً کارایی لازم را نداشته باشد. اما بلعکس در کشور انگلستان شاهد تغییر در قانون کلاهبرداری و همچنین تاسیس سازمان‌هایی با اهداف مقابله و پیگیری از وقوع جرم هستیم به طوری که سازمان "مقابله با کلاهبرداری" انگلستان با کشف مصادیق جدید و همینطور گزارش به نهاد قانون گذاری انگلستان توانسته است طیف عظیمی از انواع کلاهبرداری حتی کلاه-برداری تحت عنوان کلاهبرداری عاشقانه را کشف نموده و در مقابل آن راهکارهای قانونی و همینطور بازدارنده مناسبی را ارائه نماید. از همین رو پیشنهاد می‌گردد تا

اولاً: قانون تشدید مجازات کلاهبرداری که به عنوان عنصر اصلی قانون گذار در رابطه با جرم بازیبنی مجدد و اصلاحات متعددی را داشته باشد تا توانایی پیگیری جرایم جدید کلاهبرداری را داشته باشد .

ثانیاً: سازمانی جدای از پلیس آگاهی (همانند پلیس فتا) در رابطه با بررسی دقیقتر و مفصل تر انواع مصادیق کلاهبرداری ایجاد گردد تا هم از منظر پیشگیری از جرم و هم منظر مقابله با جرایم تاثیر بیشتری داشته باشد.

منابع و مأخذ

- ۱- ابراهیمی، شهرام، جرم شناسی پیشگیری، جلد نخست، تهران، میزان، چاپ سوم، ۱۳۹۹
- ۲- اردبیلی، محمد علی، حقوق جزای عمومی، جلد نخست، تهران، میزان، چاپ دوم، ۱۳۸۰
- ۳- الهی منش - سدره نشین، محمد رضا- ابوالفضل، محشای قانون جرایم رایانه ای، تهران، مجد، چاپ دوم، ۱۳۹۸
- ۴- باستانی برومندزادگان، جرایم کامپیوتری و اینترنتی جلوه ای نوین از بزهداری، تهران، بهنامی، چاپ چهارم، ۱۳۹۷
- ۵- باهری، محمد، نگرشی بر حقوق جزای عمومی، تهران، مجد، چاپ دوم، ۱۳۸۴
- ۶- پاکزاد، بتول، بزه های کامپیوتری، بیان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۵
- ۷- جلالی، امیر حسین، پیشگیری از جرایم رایانه ای، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۵۴
- ۸- جوان جعفری - سید زاده ثانی، رهنمود های عملی پیشگیری از جرم، تهران، میزان، چاپ دوم، ۱۳۹۵
- ۹- جوکار- سبحانی، پریا- مژگان، کارشناسان خدما انفور ماتیك، ۸ فروردین، ۱۳۹۲
- ۱۰- خداقلی، زهرا، بزه های کامپیوتری، تهران، آریان، چاپ اول، ۱۳۸۳
- ۱۱- خرم آبادی، عبد الصمد، کلاه برداری رایانه ای از دیدگاه بین المللی و وضعیت ایران، فصل نامه دانشکده علوم سیاسی، شماره ۱۳۸۶، ۲
- ۱۲- آنجلیس، جینا، جرایم سایبر، ترجمه عبد الصمد خرم آبادی و سعید حافظی، تهران، دبیر خانه علی اطلاع رسانی، چاپ اول، ۱۳۸۳
- ۱۳- علی پور، حسن، جزوه درسی جزا اختصاصی (۱) دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهرکرد، سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۸۸
- ۱۴- نور بها، رضا، جزوه درسی عنصر معنوی جرایم، دانشکده حقوق دانشکده شهید بهشتی، سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰